

časno omenjamo, tam niti opazili ne bodo, zamolčati in prezreti pa naših umetnikov kljub temu tudi poleg tovarišev iz največjih kulturnih narodov ne bo mogoče; tam namreč postane očito to, česar mi niti ne opazimo ne, ker smo sami v istem živem toku — to, kar je na naši umetnosti slovenskega. — Mislim, da to zadostuje v opravičilo mojega stališča.

Frst.

Gledališče.

Drama. K sklepu letošnje, skoro izključno literarne sezone bi bilo treba omeniti, da so naši konzuli zelo skromno poskrbeli za veselo stran življenja na odru. Tudi tu je odločeval najbrž bolj odpor proti polpreteklosti našega gledališča in modi zunaj doma. Skoro pogršali smo tistega smeha, ki v estetičnem učinku stoji na isti stopinji s tragičnim, ker se naredi sam po sebi tedaj, ko soglaša komika na odru z našim spoznanjem. Le eno tako stvar smo imeli priliko videti, to je bila *Ženitev* od Gogolja, pa še ta v prvi polovici sezone. Za težko poletje so nam pripravili zelo resne stvari: *Dvoboj*, *Velejo*, *Ljubosumje*. Menda se je vodstvo zavedalo te kondenziranosti in tako tik pred njimi uprizorilo Cankarjevo *Pohujšanje v dolini šentflorjanski* in Ettlingerjeve *Pritožne bukve*. *Pohujšanje* je popolnoma uspelo vsled famozne Šestove režije in inscenacije v čisto marionetnem stilu, pogojen je bil celo Cankarjev predpis odra v tretjem dejanju, kjer se norčuje iz scenerij bivšega gledališča, tako da Cankar v svojem sarkastičnem optimizmu niti sanjal ni, da bo kmalu po njegovi smrti vprizorjeno njemu nakljub *Pohujšanje* tako, da bo premagano tudi njegovo norčevanje. Če pa govorimo o moralnem uspehu igre same, potem je bil tudi popoln, vsaj v toliko, da so se slučajno enkrat prav smejali tudi tisti, katerih smeh ob nepoklicanem času, najrajši pa v tragičnih trenutkih udarja iz vseh kotov gledališkega avditorija. Sicer bo *Pohujšanje* za nas Slovence vedno bolj intimnega značaja, ker je polemično, pa naj zadeva Cankarjevo umetnost ali pa moralo sploh; razumljivo bo ostalo v celoti, v detajlih je že sedaj nejasno. V sredstvih je grobo, in ravno v teh grobih sredstvih je bil uspeh tako popoln. Čistega notranjega smeha človek skozinskoz ni deležen, toda publika, ki se samo fizično smeje, pa bi bila najbrž protestirala, če ne bi bila videla cerkvene pušice na dolgem drogu. Tu se ne pusti oškodovati! Ker delo književno ne reprezentira najboljšega, zato je bilo tudi pogršeno, da so ga naši igralci vprizorili v Zagrebu o priliki kongresa jugoslov. gledaliških umetnikov. Sicer je šlo tu pretežno za gledališko plat, a trdim, da je delo že v kratki razdalji iz Ljubljane do Zagreba na aktualnosti izgubilo, vsaj kritika je tako pokazala. Ta slučaj mi je rešil vprašanje, ki se mi je porodilo ob vprizoritvi *Pohujšanja*: Kakšen bi bil Cankar v svoji domačnosti na tujem odru? Že Zagreb ni videl drugega, kot pobeljene grobove, važen del bistva pa je šel neopažen mimo njega.

Lahkega značaja so tudi Ettlingerjeve *Pritožne bukve*, kjer so bili ogoljufani prireditelj, režiser in vsi tisti, ki so igro prej brali v originalu. Neuspeh je bil namreč popoln. Če bi bili videli *Beschwerdebuch* tak, kakor se igrajo *Schönherrjeve* stvari, v pristnem miljeju, potem bi ga bili mogoče prenesli, dasi je le provincionalne vrednosti; tako pa smo morali gledati lokalizirano

neskladnost in prisiljenost, kakršna se je svoje čase gojila v veliki meri in s svojimi figurami zapustila očitne sledove celo v Finžgarjevi dramatik.

Dvoboj, ki ga je napisal Henry Lavedan, je aktualna psihološka drama, polna francoskega esprita. Vsebinsko razpleta problem dvoboja svetlobov nazorov. Negacija nadnaravnega in afirmacija stvarnega je spretno opletena z vrsto manjših problemov, v katerih se bojujoči krščanski heroizem izčisti, da more zmagati. Tehnično delo ni brezhibno.

Z Anton Novačanovo *Velejo* je bilo letos vprizorjeno četrto originalno delo. Pisatelju vprizoritev ni bila všeč, pa previden človek premiere svojega dela ne pusti v zadnjih dneh sezone, ako noče žrtvovati marsikake strani uspeha — sicer pa je bila vprizoritev po popravi še dovolj dobra. Kritika je dramo bolj odklonila kot prav ocenila, kajti kdor odreka *Veleji* dramatično resničnost in kdor hoče le harmoničnih značajev, ta mora iz umetnosti sploh izločiti vse prvotno in vse bolešno, zanj ostanejo samo še poškrabljeni, s civilizacijo in moralizacijo polikani srednji ljudje, zanj človek sam na sebi, iz sebe ni mogoč, pa tudi človek kot produkt sebe in razmer mu je nerazumljiv. Zanj je figura dramatično slaba, kakor hitro meščan ne hodi samo po trotoarju in se ne umika po policijskih predpisih, in zanj je kmet, ki bi slučajno vedel, da so na svetu ljudje, ki si barvajo lica — abnormalen. Če *Veleja* kot drama ne kaže lepih ljudi in se razvija v smeri, da sfere življenja z vsakim dejanjem padajo niže, je še vedno lahko dobro umetniško delo, le moralizator bi tu po pravici pripomnil, zakaj ta ženska *Veleja* ne obstane sredi pota in v joku ne misli na poboljšanje, temveč zmaguje »hudi duh«, ki hoče zmagati dosledno na poti, kamor je bil vržen? Ženska, katere propast je povzročila okolica, vsa brez duše in srca, pokaže vso svojo silo v tem, da z grozno perspektivo zariše pot vsem tistim, ki so sodelovali pri njenem propadu; ona sama zmaguje z istimi sredstvi, kakor so oni zmagali njo: s strupeno dušo in pokvarjenim srcem. V *Veleji* je vtelešeno delovanje nižjih sil človeškega bistva in ker je to drama življenjskega razkola, se v tem sama dovolj jasno moralno označuje. Tehničnih slabosti pa nikakor ni zamenjati z osnovno potezo, ki jo nosi drama; o tem bo mogoče več govoriti, ko delo izide v tisku.

Kakor v *Dvoboju*, tako je skušal gosp. Osipovič-Suvalov v *Ljubosumju* pokazati veliko režije. *Dvoboj* se mu je uklonil, pri *Ljubosumju* pa je bolj triumfiralo delo samo kot njega vprizoritev, če odštejemo vloži g. Šesta in g. Šaričeve. To delo Arcibaševa je značilno radi zunanje tehnike, veliko pa je v notranjem ustroju, tako da podajanje znanega othellskega motiva tekmuje s Shakespearjem. To je bilo zadnje delo letošnje dramske sezone.

Veliko je vprašanj, ki se pojavljajo sedaj, ko prestopa gledališče iz svobodnega idealizma v državno last, kjer dobi vodstvo dovolj obsežen uradniški aparat. Gotovo bo s tem obje prosto marsikatere socialne težave, tudi preobloženost posameznih moči bo morda manjša, saj je ravno letna sezona dokaz, da vsa umetnost more samo do gotove telesne moči; gotovo bo nova uprava dala podlago solidnemu razvoju in morda dosegla, da bo Ljubljana enkrat zbirališče in ne iztočišče ter tako dobimo gledališče, ki veže leta in dobe — in generacije. Prerokovanje sicer ni nikdar hvaležna

stvar, v označbo letošnje sezone si vendar usojam trditi, da bo težko kako leto v podobnih zunanjih okoliščinah po ustvarjanju iz svoje skromnosti presešlo to, kar smo doživeli letos.

Ps. — Popravek k št. 5.—6.: »Vraga« je režisiral Rogoz in ne Šest.

France Koblar.

Glasba.

Opera. Oglejmo si, kaj smo videli v drugi polovici leta v naši operi imenovanja vrednega. Izmed dirigentov je gosp. Brezovšek naštudiral Vesele žene vindsorske, Ksenijo, Netopirja in Pagliacci. Gosp. Unger je naštudiral Trubadurja, gosp. Rukavina Fausta. Dirigiranje poslednje opere je g. ravnatelj prepustil pozneje g. Periču, ki je sploh večkrat nadomestoval prvega dirigenta. Iz navedenega je razvidno, kdo v gledališču največ dela, kdo je dejansko prvi kapelnik. Če se pomudimo pri tem, kako so posamezne vprizoritve umetniško uspele, najdemo, da je g. Brezovšek dirigiral opero Pagliacci z največjim zunanjim in umetniškim uspehom. In to kljub temu, da g. B. ni specialist za ital. opere, s čimer se rad pobaha g. prvi dirigent. Orkester je v Pagliaccih tako muziciral, da bi nobena hvala za dirigenta ne bila preveč. Okusno in fino je orkester igral »Netopirja«, tako, da je marsikaj izgledalo boljše kakor je v resnici. In najboljši znak dobrega dirigenta je, če zna tudi muzikalno manjvredna mesta tako proizvajati, da se nedostatek ne opazi, ali celo tako, da preko njega doseže muzikalni učinek. — »Vesele žene vindsorske« sem raje poslušal kot svoj čas v dvornem gledališču na Dunaju. Uvertura je bila podana mojstrsko. Sploh so uverture g. Brezovška povečini prav izredno učinkovite in se odlikujejo po preciznosti in elementarnem prednašanju.

Prvi nastop g. Ungerja v Trubadurju nam je pokazal nepričakovan uspeh glede proizvajanja orkestralnega parta, kakor pojmovanja te Verdijeve muzike sploh. Predstava je bila dobro pripravljena, muzikalno proizvajanje subjektivizirano.

S »Faustom« g. Rukavine se sploh ne nameravam baviti, kajti napačno mfsli, kdor je mnenja, da bi imel kritik g. R. v čem poučiti. Omeniti hočem le zasedbo. Vlogo Fausta je poveril nekemu Ševiču, ki se mu je tako podala, kakor da bi jaz predstavljal Falstafa v »Veselih ženah«. G. R. je kot strokovnjak takoj po treh, štirih predstavah spoznal pravo vrednost pevca, ki je z njim korepetiral že kake tri mesece. Vlogo Valentina je ves čas učil g. Wawrzynieckega, potem pa je moral vlogo peti g. Lëvar itd. Z drugimi besedami povedano, g. R. sploh ne vé, kaj angažira; jasno mu postane šele, ko ga vse občinstvo obsodi. Tu bi se dalo napisati celo poglavje o slabi ekonomiji v izrabljanju moči. Ravnatelj nastavi n. pr. za dirigenta človeka, ki sploh ne more naštudirati ničesar, ker ne zna toliko klavirja, kolikor je zato treba; pusti ga pol leta pohajati in potem dirigirati opero, o kateri nima ne duha ne sluha. Drugemu, ki bi jo znal dobro dirigirati, je pa ne da. Vzame vlogo dobremu pevcu in jo k oncem sezone dodeli drugemu, ki ni niti od daleč toliko zmožen. Težko je najti besedo, ki bi bila zadosti ostra in močna, da bi ožigosala to, kar se v tem oziru v operi dogaja. G. R. naj nika ne misli, da smo tako

otročji in malenkostni, da se bijemo z njegovo osebo. Nas zanimajo le lastnosti njegove osebnosti, v kolikor so v kvar našemu gledališču in naši glasbeni kulturi vobče. G. R. ve, da smo njegovi prepričani nasprotniki; mogoče kljub temu ostane še en čas nered za odrom; z zadoščanjem pa si upamo že danes konstatirati, da dirigenta Friderika Rukavine ni več. Imamo le dvoje dirigentov: g. Brezovška in g. Ungerja, vse drugo pa ni nič.

Od pevcev se je izkazala gdč. Thierry v Trubadurju, kjer je podala umetniško izdelano figuro, da sploh malo takih. Pevsko in igralsko je njen nastop predstavljal pravo umetnino. Moramo reči, da je gospodična Thierry res prava dramatična pevka.

Gdč. Ziková se je v vlogo Nedde v »Pagliaccih« zlasti glasbeno, pa tudi igralsko tako vživela, da je nudila nadvse lep pojav. Pesem o ptičku je zapela res čudovito.

Gostovanje g. Zeca z Dunaja v »Faustu« in pozneje v »Veselih ženah« nam je pokazalo orjaškega basista, ki se na odru dramatično dobro vede. Kljub orjaškemu glasu poje, če je treba, tudi zastrto in fino. Povsod vidiš rutiniranega igralca in pevca. G. Primožič iz Zagreba je v vlogi Onjegina podal dober tip, posebno dramatično. Pevsko je bil sicer dober, vendar bi skoro rekel, da bi mu bil v tem ljubljanski Onegin kos. Dramatično — razen preveč zunanje strasti v sobi Tatjane koncem opere — pa je podal jasnejšo in markantnejšo figuro. Na koncu je gostovala baletka Poljakova od petrograjskega baleta, ki je vodila režijo in sodelovala v plesih po Chopinovi glasbi. Kolikor sem videl, je bila njena režija zelo umna, grupacija slikovita in učinkovita, njen ples prožen in lahak. Iz njenega nastopa bi sklepal, da ima ritmično gimnastiko v glavi in v kretnjah.

Marij Kogoj.

Iz koncertne dvorane. Zadnje polletje smo, hvala Bogu, imeli v Ljubljani priliko slišati v koncertni dvorani nekolikokrat tudi orkester. Priredili so se celo takozvani simfonični koncerti. Upajmo, da jih zanaprej ne bo zmanjkalo, ampak da bo njih število vedno rastlo.

Na svojem simfoničnem koncertu je »Orkestralno društvo« z uspehom nastopilo s Čajkovskega šestó simfonijo, katere vsebina je bila podana — dasi morda ne izčrpno — z izrednim muzikalnim čutom, kar je bilo opaziti pri vseh prednašanjih, ki jim je dirigiral gospod Jeraj. Razen te prednosti ima »Orkestralno društvo« še drugo, da povečini stavi na vzpored muzikalno zares dobro uspele skladbe. Bil bi čas, da bi že enkrat tudi pri nas prišle do veljave osebnosti in ustanove, ki bi stalno dobro funkcionirale. Dosedaj so vsi, ki bi mogli k temu pripomoči, pokazali v ti smeri nerazumljivo brezbriznost in malomarnost. Vendar pa je to priložoj pravega napredka. Mislim, da je neodpustljivo, če se kakorkoli zadržuje takojšnja preureditev razmer. —

Na istem koncertu smo slišali tudi Sibeliusovo »Romanco« in malo »Grotesko« L. M. Škrjanca.

Na prvem simfoničnem koncertu gledališkega orkestra smo čuli Čajkovskega peto simfonijo in Beethovovo Leonoro št. 3. Prednašanje ni moglo priti umetninama do živega, zlasti